

Владислав САКСОНОВ

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
ННІ права та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
<https://orcid.org/0000-0003-2749-7662>

Олександра КОВЕРЗАЙ

здобувач вищої освіти
ННІ права та інноваційної освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ПІДПРИЄМСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ЄДИНИЙ МАЙНОВИЙ КОМПЛЕКС: ПРОБЛЕМА ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Поняття «підприємство» є одним із найважливіших, системоутворюючих і міжгалузевих у національному праві України. Питанням визначення відповідної дефініції, суттєвих ознак цього поняття, видам підприємств присвячено чимало наукових студій. Водночас і доктринальні положення спираються передусім на легальні визначення, закріплені в актах законодавства, зокрема в кодексах.

Відтоді, коли з 1 січня 2004 року одночасно набули юридичної сили новий Цивільний [1], Господарський [2] і Митний кодекси України (останній діє у новій редакції) [3], втратив чинність Закон України «Про підприємства в Україні» (відповідно до п. 2 Прикінцевих положень ГК України). У ч. 1 ст. 1 скасованого закону підприємство визначено як «основна організаційна ланка народного господарства України... самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу)» [4].

Прийняття та введення в дію нового Цивільного та Господарського кодексів України свого часу деякі фахівці назвали «економічною конституцією» нашої держави. До того ж, саме Господарський кодекс України «встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності (господарювання), що базується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності». Згідно з нормами, викладеними у ст. 62 ГК України «Підприємство як організаційна форма господарювання», підприємство характеризується як «самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами» (ч. 1 ст. 62 ГК). Також зауважено, що «підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків та може мати печатки» (ч. 4 ст. 62 ГК) [2].

У пункті 38 ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України зазначено – «підприємство – будь-яка юридична особа, а також громадянин-підприємець» [3].

Таким чином, відповідно до положень ст. 62 Господарського кодексу України підприємство має два важливих визначальних статуси – «суб'єкт господарювання» і «юридична особа». Згідно з нормами Митного кодексу України підприємство це *будь-яка юридична особа* (не лише юридична особа, що створена та зареєстрована як суб'єкт господарювання), а також *громадянин-підприємець* (тобто фізична особа, яка здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи). Але у будь-якому разі, і в Господарському, і в Митному кодексі України, підприємство – це *особа, учасник, суб'єкт правовідносин*.

Згідно з нормами ст. 191 Цивільного кодексу України «підприємство є *єдиним майновим комплексом*, що використовується для здійснення підприємницької діяльності» (ч. 1). Зокрема, зазначено, що «підприємство або його частина можуть бути *об'єктом купівлі-продажу, застави, оренди та інших правочинів*» (ч. 4) [1].

Отже, якщо у ст. 191 Цивільного кодексу нашої держави підприємство – це *майно*,

єдиний майновий комплекс і об'єкт правовідносин, то в статтях Господарського та Митного кодексів України підприємство позиціонується як *особа, учасник, суб'єкт правовідносин*, що визначено у змісті відповідних норм-дефініцій.

Слід також звернути увагу на те, що, на відміну від норм Цивільного кодексу України, не враховуючи вказані вище норми-дефініції Господарського та Митного кодексів України, у численних статтях інших нормативно-правових актів, передусім законів, підприємство має статус *особи, учасника, суб'єкта правовідносин*. Це впливає з аналізу норм:

Конституції України (ч. 3 ст. 37, ч. 2 ст. 46, ч. 2 ст. 142) [5];

Кримінального кодексу України (ч. 3 і 4 ст. 18, ч. 1 ст. 47, ч. 1 і 2 ст. 96⁴, п. 12 ч. 1 ст. 96⁻¹⁰⁻¹ та ін.; всього – понад 50 норм) [6];

Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 1, ч. 1 ст. 40, ст. 41 – використання поняття «підприємство» 9 разів; всього в кодексі понад 100 норм містять це поняття) [7];

Податкового кодексу України (статті Розділу III – Податок на прибуток підприємств) [8]; а також інших законів та підзаконних нормативно-правових актів.

Спробою *поетапного скасування статусу підприємств як суб'єктів господарювання, певної організаційно-правової форми юридичних осіб*, стало прийняття Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» від 09.01.2025 № 4196-IX. Так, у ч. 3 ст. 17 зазначеного закону вказано – «Визнати Господарський кодекс України... таким, що втратив чинність, з дня введення в дію цього Закону». В ч. 1 ст. 13 закону зауважено, що *створення юридичних осіб в організаційно-правових формах підприємств* (державних, комунальних, приватних та інших) *забороняється*. Статтею 14 зазначеного закону передбачено *особливості припинення підприємств у перехідний період*, який визначається як трирічний строк, що починається з дня введення в дію цього закону. Зокрема зазначено, що *«протягом шести місяців з дня введення в дію цього Закону учасники (засновники) підприємства, уповноважений суб'єкт управління об'єктами державної власності приймають рішення про припинення підприємства...»*. У ч. 2 цієї статті вказано – «підприємство, єдиним учасником (засновником) якого є держава або територіальна громада (територіальні громади), *припиняється* в результаті *перетворення або ліквідації*». Перетворення цих підприємств можливе на акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, або на некомерційне товариство (ч. 3 ст. 14 зазначеного закону) [9]. Зокрема, цим законом вносяться відповідні зміни у десятки нормативно-правових актів.

Попри вказане вище, слід зауважити, що в численних національних законах і підзаконних нормативно-правових актах протягом тривалого періоду сформувалася тенденція до позиціонування підприємств саме як *осіб, учасників, суб'єктів правовідносин, окремої організаційної форми господарювання*. Наразі зазначені вище відповідні норми Конституції України, а також Кримінального, Податкового, Митного кодексів, Кодексу України про адміністративні правопорушення, низки інших законів та підзаконних нормативно-правових актів зберігають чинність.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 28.02.2025).

2. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 28.02.2025).

3. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 28.02.2025).

4. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27 березня 1991 р. № 887-XII (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12#Text> (дата звернення: 28.02.2025).

5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.02.2025).

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.02.2025).

7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 28.02.2025).

8. Податковий кодекс України: від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 28.02.2025).

9. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України від 09.01.2025 р. № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text> (дата звернення: 28.02.2025).